

Ku kreatywnej Europie XXI wieku **Artykuł dyskusyjny***

Wstęp

W funkcjonowaniu metafory Strategii Lizbońskiej wystąpiły objawy zmęczenia intelektualnego i pragmatycznego. Trzeba stworzyć nowy klimat, który pozwoli oglądać tę metamorfozę w skali wielkiego dramatu dziejowego – w skali europejskiego „to be or not to be”. Trzeba ocalić ostatnią szansę Europy, jako wielkiego aktora sceny globalnej.

W tym nowym klimacie trzeba przezwyciężyć bariery wiedzy konwencjonalnej i poprawności politycznej promując wizję kreatywnej Europy, która jest decydującym wyzwaniem dla naszego kontynentu w XXI wieku.

Ten artykuł dyskusyjny jest próbą naszkicowania wizji Europy kreatywnej, jako kluczowego elementu nowego europejskiego renesansu. Wizje tę chcielibyśmy analizować w następującym kontekście problemowym:

- I. Kryzys Europy na przełomie XX i XXI wieku
- II. Scenariusz pesymistyczny
- III. Scenariusz optymistyczny
- IV. Kontekst literatury przedmiotu
- V. Trzy fundamenty Europy kreatywnej
- VI. Kreatywna gospodarka europejska
- VII. Kreatywne regiony europejskie
- VIII. Kreatywna edukacja europejska
- IX. Kreatywna Unia Europejska

I. Kryzys Europy na przełomie XX i XXI wieku

W dyskusji nad przyszłością Europy warto skupić uwagę na modelu myślenia, który może wywołać silną polaryzację opinii naukowej, politycznej i społecznej. Jest to jednocześnie próba nowej interpretacji pojęć europesymizmu i eurooptymizmu. Punktem strategicznym tej dyskusji jest diagnoza kryzysu Europy¹, który można rozpatrywać jako kryzys o trzech obliczach:

* artykuł opracowany w ramach działalności naukowej Katedry Studiów nad Przyszłością Europy, WSB-NLU w Nowym Sączu.

¹ A. Kukliński, Strong or weak Europe (w:) A. Kukliński, K. Pawłowski (red) Europe – the global challenges, Nowy Sącz 2005.

Oblicze kryzysu zdolności tworzenia innowacji przełomowych w klimacie intelektualnym i pragmatycznym, w którym zdolność tworzenia została przytłumiona przez rutynę perfekcji. To oblicze europejskiego kryzysu zostało zanalizowane przez R. Galara².

Oblicze kryzysu demograficznego utraty woli życia w sposób dramatyczny ujęte przez M. György'ego³ i A. Gąsior-Niemiec⁴.

Oblicze kryzysu politycznego, kryzysu woli mocarstwowości w nawiązaniu do sformułowania C. Coopera⁵ - „loss of Europe's will to power”.

Kryzys Europy można rozpatrywać w szerszym kontekście, Kryzysu Cywilizacji Zachodniej w interpretacji trzech osobistości o zupełnie różnych poglądach naukowych i ideologicznych. Chodzi o publikacje trzech autorów:

T.G. Asha⁶, O. Spenglera⁷ i P. Buchanana⁸.

Na tle dyskusji o kryzysie Europy w kontekście kryzysu Cywilizacji Zachodniej oraz rosnącej siły Cywilizacji Azji można naszkicować dwa scenariusze przyszłości Europy – scenariusz pesymistyczny i scenariusz optymistyczny.

Pierwszy scenariusz jest przekonaniem uzasadniającym poglądy europesymistów, drugi scenariusz jest wyrazem poglądów eurooptymistów.

W tym kontekście chciałbym zaproponować następujące rozróżnienie eurooptymizmu i europesymizmu, które są systemami poglądów na przyszłość Europy. Euroceptycyzm i euroentuzjazm są systemami poglądów na teraźniejszość i przyszłość Unii Europejskiej.

II. Scenariusz pesymistyczny

Scenariusz pesymistyczny można sformułować w trzech tezach:

1) Europa nie przezwycięży głębokiego kryzysu przełomu XX i XXI wieku i pójdzie śladem XVIII wiecznej Wenecji. Te wizję w sposób dramatyczny szkicuje B. Jałowiecki⁹.

2) Europa stanie się najsłabszym ogniwem w systemie czterech megaprzestrzeni prezentowanych w artykule A. Kuklińskiego¹⁰. Chodzi o megaprzestrzenie USA, Europy, Chin i Indii.

² R. Galar, Bariery pojęciowe na drodze europejskiej kreatywności, (w:) A. Kukliński, K. Pawłowski (red) Przyszłość Europy – Wyzwania globalne – Wybory strategiczne, WSB-NLU, Nowy Sącz 2006 – w dalszych odsyłaczach tom cytowany jako „Przyszłość Europy”.

³ M. György, Przyszłość Europy, w tomie Przyszłość Europy, op.cit.

⁴ A. Gąsior-Niemiec, Europa jako kontynent imigracyjny, w tomie Przyszłość Europy, op.cit.

⁵ R. Cooper, The Breaking of Nations Order and Chaos in the Twenty First Century, Atlantic Month Press, 2003, p. 164-165, 171-172.

⁶ T.G.Ash, Wolny Świat, Znak 2005.

⁷ O. Spengler, Zmierzch Zachodu, Wydawnictwo KR, Warszawa 2001.

⁸ P. Buchanan, Śmierć Zachodu, Wektory, Wrocław 2005.

⁹ B. Jałowiecki, Brukselskie scenariusze, czy europejska Europa przetrwa do 2050 roku? w tomie Przyszłość Europy.

por. również: A venture at a standstill, Special Report – Europe's Future, „The Economist”, May 27th 2006.

¹⁰ A. Kukliński, Transformacja sceny globalnej, w tomie Przyszłość Europy.

Nowy kształt gospodarki światowej
Transformacje lat 2004 – 2050
Udział w światowym PKB w %

Podmiot	2004	2025	2050
USA	28%	27%	26%
Unia Europejska	34%	25%	15%
Japonia	12%	7%	4%
Chiny	4%	15%	28%
Indie	2%	5%	17%
Reszta świata	20%	21%	10%
Świat	100%	100%	100%

Źródło: China and India, Business Week – European Edition, August 22-25 2005. The challenge and opportunity. What do you need to know about the nations that will transform the global economy?

3) Punkt przejścia – punkt przelania na drodze od europejskiego sukcesu do europejskiej katastrofy został już przekroczony. Teoretyczne i empiryczne uzasadnienie tego poglądu znajdziemy w opracowaniu M. György’ego¹¹.

W tym ujęciu odpowiedź na pytanie, jak uniknąć katastrofy, jest bezprzedmiotowa. Można tylko zastanawiać się jak zmniejszyć skalę katastrofy europejskiej.

III. Scenariusz optymistyczny

Dla jasności prezentacji przyjmujemy, że scenariusz optymistyczny można przedstawić również w trzech tezach:

1) Europa przezwycięży głęboki kryzys przełomu XX i XXI wieku. Można odwołać się do długiej i pięknej historii naszego kontynentu¹² i wykazać, że głęboki kryzys i tragiczne dramaty występowały wielokrotnie w dziejach Europy. Nigdy jednak nie wystąpiła sytuacja, w której Europa nie potrafiła przezwyciężyć kryzysu. Dlaczego taka sytuacja ma być udziałem XXI wieku?

2) Gospodarka europejska, a zwłaszcza gospodarka oparta na wiedzy odzyska dynamikę rozwojową¹³. Europa stanie się równorzędnym aktorem w systemie czterech megaprzestrzeni globalnych.

¹¹ M. György, op.cit.

¹² N. Davies, Europa, Znak 1998

Z. Bauman, Europa – niedokończona przygoda, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.

¹³ H. Delanghe, U. Muldur, S. Arnaldi, J.M. Rousseau, R. Galar – w tomie Przyszłość Europy.

por. również: Europe is economically inflexible but socially mobile, “The Economist”, May 27th 2006.

3) Na horyzoncie XXI wieku pojawi się nowy punkt zwrotny symbolizujący metaforę Nowego Europejskiego Renesansu¹⁴. Nowy Europejski Renesans będzie nową erupcją wiedzy i wyobraźni, nauki i sztuki. Wizja tego rodzaju może być uznana za naiwny optymizm. Były jednak w doświadczeniu historycznym Europy zjawiska i przełomy, które realizowały wizję naiwnego optymizmu.

Dzieje Unii Europejskiej można odczytać jako łańcuch, w którym realizacja wizji naiwnego optymizmu (*hinc et nunc*) odegrała ogromną rolę.

IV. Kontekst literatury przedmiotu

„*Creare est facere aliquid ex nihilo*” To jest ogromny problem filozoficzny, społeczny, ekonomiczny, naukowy i kulturowy. Jest to problem transdyscyplinarny w bardzo szerokim tego słowa znaczeniu. Pełna analiza tego problemu przekracza ramy tego wstępnego artykułu dyskusyjnego. Chciałbym tylko zasygnalizować szkoły myślenia trzech autorów, którzy ułatwią podjęcie pasjonującego tematu kreatywności.

Pierwszym autorem jest Roman Galar, który swoim sceptycznym myśleniem na temat deficytu innowacji przełomowych zwrócił uwagę na konflikt pomiędzy wolnością tworzenia a perfekcjonizmem odtwarzania¹⁵.

Drugim autorem jest Andrzej Wierzbicki, który wprowadził pojęcie kreatywnej przestrzeni¹⁶.

Trzecim autorem jest Richard Florida, który w nowy sposób spojrzął na dynamikę rozwoju społeczeństwa i technologii¹⁷.

Problem Europy kreatywnej jest problemem nowym podejmowanym w kontekście losów naszego kontynentu i XXI wieku. Jest to jednak jednocześnie problem odwieczny tkwiący głęboko w korzeniach cywilizacji europejskiej.

V. Trzy fundamenty Europy kreatywnej

T.L. Friedman¹⁸ cytuje obserwacje Alberta Einsteina – „Imagination is more important than knowledge”. „Wyobraźnia jest ważniejsza od wiedzy”. Jest to paradoks pozorny¹⁹. W

¹⁴ Leonardo as artist and scientist. Leonardo da Vinci, The New Encyclopedia Britannica, Volume 22, p. 967, Chicago 1991.

por. A.P. Wierzbicki, Y. Nakamori, Creative space. A method of integration of recent knowledge creation theories (w:) A. Kukliński, B. Skuza (red) The Turning points ..., Warszawa 2006.

¹⁵ R. Galar – op.cit.

¹⁶ A. Wierzbicki, Y. Nakamori, Creative space, A. Kukliński, B. Skuza (eds) The turning points, warsaw 2006.

¹⁷ R. Florida, Cities and the creative class, Routledge, New York 2005.

R. Florida, I. Tinagli, Europe in the creative age, Carnegie Mellon, Software Industry Center, 2004.

por. Również: M. Nathan, The wrong staff, creative class theory, diversity and city performance. Center for Cities, discussion paper no. 1, September 200, www.ippr.org/centreforcities

¹⁸ T.L. Friedman, The world is flat. A brief history of the Twenty First Century, Farrar, Straus and Giroux, NY, 2005, p. 441.

¹⁹ por. S. Kwiatkowski, Uliczka globalna – w tomie Przyszłość Europy.

istocie rzeczy wiedza i wyobraźnia to dwa zintegrowane elementy złożonego zjawiska kreatywności.

Kreatywność nie rozwinie się jednak bez trzeciego filaru, którym jest wolność. Klimat wolności rozwija wiedzę i wzbogaca ducha wyobraźni. Kreacyjny geniusz Mikołaja Kopernika rozkwitał nie tylko dzięki jego wiedzy i wyobraźni. Ten geniusz rozkwitał w klimacie wolności intelektualnej, która panowała w Polsce Jagiellonów.

Kreatywna Europa XXI wieku nie uzyska blasku nowego renesansu bez integracji wiedzy, wyobraźni i wolności.

VI. Kreatywna gospodarka europejska

W ciągu ostatnich 10 lat uważaliśmy, że gospodarka oparta na wiedzy jest kluczowym elementem transformacji gospodarki globalnej²⁰. Business Week przynosi tezę, że wchodzimy w nową erę – erę gospodarki kreatywnej. Warto przytoczyć następujące sformułowanie z tego zeszytu²¹:

„Gospodarka wiedzy jaką znamy obecnie jest przestaniana przez coś nowego – nazwijmy to gospodarką kreatywną. (...) Korporacje amerykańskie ewoluują w kierunku następnego poziomu działalności gospodarczej. To co było kiedyś centralne dla korporacji – cena, jakość, jak również układ analityczny związany z wiedzą jest teraz przekazywany w ręce wysoko wyszkolonych Chińczyków, Hindusów, Węgrów, Czechów i Rosjan.

W stopniu wzrastającym główną kompetencją jest kreatywność – właściwe tworzywo mózgu, które sprawne korporacje opanowują po to, aby generować najwyższe piętra wzrostu. Zmieniają się reguły gry. Nie chodzi już o matematykę i naukę. Chodzi o kreatywność, wyobraźnię, a nade wszystko o innowacje”.

Gospodarka kreatywna i kreatywne społeczeństwo²² stają się najważniejszym wyzwaniem XXI wieku. Kto najlepiej potrafi sprostać temu wyzwaniu?

Czy wyobraźnia będzie najważniejszą siłą napędową gospodarki i społeczeństwa XXI wieku? Czy rzeczywiście teoria i praktyka gospodarki kreatywnej przesłoni teorię i praktykę gospodarki opartej na wiedzy?

Wizja promowania kreatywnej gospodarki europejskiej to jest wyzwanie o znacznie większej skali i wyobraźni aniżeli Strategia Lizbońska.

²⁰ A. Kukliński (red.) Gospodarka oparta na wiedzy – Wyzwania dla Polski XXI wieku, KBN, Warszawa 2001.

²¹ B. Nussbaum, Get creative – How to Build Innovative Companies? Business Week, August 8th-15th 2005, str. 52.

²² R. Florida, op.cit.

VII. Kreatywne regiony europejskie

Regiony²³ stają się najważniejszymi elementami strategicznymi kreatywnej Europy XXI wieku. Region jest układem gospodarczym, społecznym i kulturalnym, w którym w sposób szczególnie efektywny występuje twórcza integracja wiedzy, wyobraźni i wolności.

Istnieje ogromna literatura przedmiotu poświęcona regionom innowacyjnym. Ta literatura może być pięknym punktem startowym w formułowaniu i aplikacji koncepcji regionu kreatywnego.

VIII. Kreatywna edukacja europejska

Diagnoza stanu²⁴ systemu europejskiej edukacji z pewnością ukazuje, że system ten – o ile istnieje – nie przyjmuje kanonu kreatywności, jako fundamentu swojego działania. Procesy integracji nie stworzyły jeszcze systemu europejskiej edukacji. Natomiast systemy edukacyjne poszczególnych krajów europejskich są w dalszym ciągu emanacjami ideologii XIX-wiecznego państwa narodowego.

W tym kontekście pojawia się rewolucyjny postulat w stosunku do Unii Europejskiej. W najbliższej dekadzie trzeba stworzyć europejski system edukacji, który przyjmie kanon krzewienia kreatywności, jako fundament swojego działania. Sukces takiego systemu edukacji jest warunkiem sine qua non sukcesu Europy kreatywnej.

IX. Kreatywna Unia Europejska

Zgadzam się z obserwacją R. Galara²⁵, że Komisja Europejska jest instytucją, która promuje przede wszystkim perfekcjonizm. Warto zacytować fragment artykułu tego autora²⁶:

„W niniejszej wypowiedzi zwracam uwagę na niedostatki starożytnej maksymy quidquid agis prudenter agas et respice finem, ujawniające się, gdy zastosować ją jako wytyczną polityki zarządzania rozwojem. Technokratyczna fiksacja na tworzeniu przyszłości poprzez realizację dobrze wytyczonych celów z wyraźnie określoną odpowiedzialnością i terminami jest zrozumiała, bo na ogół skuteczna. Problem w tym, że takie podejście niszczy pożywkę kulturową umożliwiającą powstawanie innowacji przełomowych. Zrozumienie subtelnych uwarunkowań kulturowych wymyka się roztropności potrzebnej w konkretnych działaniach, niemniej, w dłuższej perspektywie, podtrzymywanie tych uwarunkowań może okazać się najważniejsze. Do szerokiej publiczności zaczyna już docierać, że wbrew lansowanemu w mediach opiniiom zasilanie innowacyjne gospodarki wyraźnie się zmniejsza — i to od dłuższego już czasu — co może zapowiadać koniec „epoki postępu”. Próbuję uzasadnić pogląd, że u podstaw tego niebezpiecznego zjawiska leży niezrozumienie relacji zachodzących

²³ vide część 6 – Regiony – w tomie Przyszłość Europy oraz część 3 i 4 w tomie A. Kukliński, K. Pawłowski (eds) Europe – the strategic choices, WSB-NLU Nowy Sącz 2005.

²⁴ Vide K. Pawłowski, Edukacja - Klucz do przyszłości Europy – w tomie Przyszłość Europy.

²⁵ R. Galar, op.cit.

²⁶ R. Galar, op.cit.

między ludzkimi dążeniami do wolności i do doskonałości. Kłopot polega na tym, że rozwój technik informacyjnych otworzył nowe horyzonty perfekcji naruszając tym samym niezbędną równowagę”.

Nie będę w tym kontekście referował pełnego tekstu artykułu R. Galara. Powiem tylko, że trzeba zmienić najbardziej podstawowe elementy filozofii działania Komisji Europejskiej. Komisja ta powinna realizować wizję Europy kreatywnej.

Konkluzja

W dniu 6 maja 2006 roku A. Kukliński i K. Pawłowski²⁷ przedstawili propozycję opracowania i zrealizowania wielkiego europejskiego programu badawczego – „Kreatywna Europa jako kluczowe wyzwanie XXI wieku”. Ten artykuł jest pewną próbą zagajenia dyskusji nad założeniami tego Programu. W dyskusji tej można wykorzystać bogaty i zróżnicowany tom, który w ostatnich dniach ukazał się na półkach księgarskich²⁸.

Warszawa – Nowy Sącz

2 czerwca 2006 r.

²⁷ A. Kukliński, K. Pawłowski, The creative Europe, The crucial challenge of the XXI century. A first tentative outline of an European Research Project, Warszawa – Nowy Sącz May 6th 2006.

²⁸ A. Kukliński, K. Pawłowski (red) Przyszłość Europy – op.cit.